

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleincis.**

Tečaj VIII.

V sredo 12. rožnika (junija) 1850.

List 24.

Vsim častitim podružnicam in g. udam krajske kmetijske družbe na znanje.

Svitli nadvojvoda Janez, skerbni oče tudi naše kmetijske družbe, so v nedeljo odboru prijazno pismo iz Tersta poslali, v katerim nam pišejo, da bi jim na znanje dali, koliko dni poprej bi treba bilo nam Svoj prihod v Ljubljano napovedati, da bomo zamogli vse pripraviti, kar jim hočemo povedati in pokazati. Odbor je včeraj svitlimu nadvojvodu odgovoril, da prosimo za 6 dni. To damo častitim odborom kmetijskih podružnic in vsim udam kmetijske družbe v Ljubljani in po deželi na znanje, da se sme veseli prihod svitliga nadvojvoda v Ljubljano kmalo pričakovati in da jim bomo, berž ko bomo odgovor iz Tersta dobili, dan veliciga zbora neutegama na znanje dali. Že danes jih povabimo, da naj, ako je le moč, vsaka podružnica svojiga poslanca pošlje, ako predsednik ne more sam priti, in da naj scer veliko udov v zbor v Ljubljano pride.

Središni odbor krajske kmetijske družbe 9. rožnika 1850.

Razstava mnogoverstniga blaga in obertnijskih in rokodelskih izdelkov v Londonu na Angležkim.

(Konec.)

De za tako imenitno razstavo, kakor bo razstava v Londonu, ni ravno vsako blago pripravno, to vsak lahko zapopade, če pomisli, da cilj in konec poslanja avstrijskiga blagá v Angležko razstavo ne more drug biti, kakor da se Angležem (Englendarjem), katerih obertništvo in rokodelstvo na tako visoki stopnji stoji, pokaže, da tudi avstrijski fabrikantje in rokodelci kaj znajo, in da se našimu blagu potem prodaja v ptuje dežele odpre. Le tako blago tedaj, naj bo ruda ali rudni izdelki, steklenina (glažnina), tkanje vsake sorte, usnjati, žimnati, košeni, leseni, slamnati in mnogoverstni drugi izdelki so za Londonsko razstavo pripravno blagó, če imajo kakšno posebnost v ličnosti, dobroti ali nizki ceni, naj bo že potem blago kakoršne koli baže.

Treba bo tedaj, da se bo vsaktero blago, katero hoče fabrikant ali rokodelec v Londonsko razstavo poslati, poprej presodilo: ali je vredno poslanja. Za to je posebna komisija iz zastopnih in zaupljivih mož od cesarja izvoljena, ki ima svoj poglavni sedež na Dunaji, scer podružnice v Pragi, Feldkirhu in v Milani in pa svoje dopisnike (komisarje) v vsaki deželi avstrijskiga cesarstva.

Tem komisijam je tudi naročeno, da imajo fabrikante in rokodelce povabiti, da naj pošlejo svoje blago v razstavo, in da naj jim razložé namén te razstave in jim vse razodenejo, česar jim je vediti treba.

Ta komisija bo tedaj v vsaki deželi ob svojim času razglasila povabilo k razstavi, in bo vse na znanje dala, kar ima fabrikant in rokodelec storiti, ki hoče svoje blagó v London poslati. V dveh mescih po tem naznanilu mora vsak, ki je kaj v razstavo namenil, se po pismu oglasiti pri ti komisiji in ji natanjko na znanje dati, kaj misli poslati. O vsih svetih se začne potem pošiljanje v razstavo namenjeniga blagá na komisijo, ktera ga bo do 15. grudna tega léta prejela, ga ogledala in presodila, ali je za Angležko razstavo pripravno ali ne. Le v posebnih okoljshinah, če se blagó

ne da lahko vkladati in prekladati, se zna pregledovanje blagá domá v fabriki ali shrambi zgoditi, namesto da bi se v komisiji kraj poslalo; tode fabrikant ali rokodelec mora komisijo za potnino odškodovati. Že poprej smo tudi povedali, da je fabrikant ali rokodelec dolžan, svoje blagó na svoje stroške komisiji izročiti, v London po tem pa, in iz Londona nazaj se bo pa peljalo na državne stroške.

Za vsako deželo so, kakor smo gori rekli, postavljeni razstavni komisarji, ki bojo prevzeli vse potrebne opravila. Za Štajarsko, Koroško, Krajsko, Terst, Gorico, Istrijo in Dalmacijo so bili naslednji gospodje 7. maja izvoljeni: g. prof. Dr. Hlubek v Gradcu, g. Dr. Karl Peintinger, vodja Vordernberske rudarije na Štajarskim, g. Peter Tunner, predstojnik Vordernberske rudoslovske šole, vitez Tomaž Moro, lastnik fabrike v Celjovcu, g. J. Schiellshnigg, inšpektor rudarije v Celjovcu, g. Henrik Costa, vodja c. k. višji harmice v Ljubljani, g. William Molini, vodja predivne fabrike v Ljubljani, vitez Koliman Minerbi, veliki kupčevavec in fabrike lastnik v Terstu, in g. Karl Regensdorf, vodja velike kupčije v Terstu.

Vole prav vpregati.

Voli so človeku tak dar, da nikdar dosti Boga zanj zahvaliti ne moremo; in zdi se mi, da pač zaslužijo, da njim življenje, in njihove službe, kar je mogoče, zljajšamo. Terja to naša lastna korist. Vol je za vprego, da vleče, in vozi. Vpreže se, kar sim dosadaj vidil v igo, v jarm, ali v homot (komat.)

Igo se mu z gožami za roge na glavo priveže, tako da z glavo, ali prav za prav z vratnimi kitami in miškami vleče. Jarem leži na vratu in se vpenja na sledno kost herbtanca v zatovci (šinjeku), ali, če je prav zvezan, tudi na pleče. Homot se od jarma le v tem loči, da je podvlečen, in se bolj na pleče, ko na zatilnik prilega. Po Nemcih veči del homot rabijo, Korošci imajo igo, Štajarci in drugi Sloveni jarem. Dosti se je že govorilo, ktera vprega bi pripraviši biti utegnila; pa, kakor pri vsih pripirih, kjer vsak le svojo sluha, vsak v svoj rog trobi, je tudi tu vse pri starim

ostalo. Kakor so oče vpregali, vprega sin, in vsak se boji drugo šego vpeljati, zbog sosedov, de bi se mu ne posmehovali. — Če brez vsih predsodkov pamet poslušamo, bo nam rekla, de naj vola tako vprežemo, kakor nar ložeje vleče. Pustim vse prisposodblanje drugim, in le rečem, de po moji misli, je homot za govedino vprego pripravnejši od vsake druge naprave. Najmo prevdarjenje, in vprašajmo le skušnjo. V homotu gre vol pri še toliki teži, ki jo pelja, ravno ko bi se sprehajal; nič ga ne teži, nič ga ne boli. Zato so tudi taki voli dobro rejeni, debeli, močni. Pod izesam se ne more z glavo ganiti; glava je tudi pri volu nar žlahnejši del, in vsakimu se mora boga srota v serce usmiliti, ko vidi, kako silno se napenja, ako težko vleče. Jarem je toliko prikladnejši, kolikor se več homotu bliža; pa po nobeni ceni se ne morem sprijazniti z jarmi, kakoršne v Terstu samotežniki rabijo. Če se kje uboga žival terpinči, tako gotovo v taki vpregi. Vrat, ves oglodan in ranjen, bi mogel neusmiljeniga volarja opomniti, de vsak pertis zaboli; pa kaj se volár mara za vola? On misli, če kaj misli, kakor tisti menih, ki so ga konji težko na hrib vlekli: zakaj pa je vol, in ne gospod? in pretepi ubogo stvar, in jo kolne, de se bliska; in potrati s takim naganjenjem toliko lepiga časa, de bi dvakrat lahko perpeljal. — Alj tako djanje ni greh? Alj ni greh pohujšanje, ki se s tem otrokam daje, kateri tako divjanje, tako neumno razsajanje nad nedolžno živino gledati ino slišati morajo? — Alj ni to greh, se šege deržati, ktera take nasledke ima? Tudi narodi imajo svoje otročje in možke léta; Slovenci bodite možje, in opustite, kar v svojem narodu imate otroškiga. „Poskusite, in kar se bo vam dobro zdelo, tega se primite!“

V ličnim majhnim homotičku bi vol dvojno težo brez sile vlekel, ter urno tudi v hrib lahko stopal; veliko časa bi se prihranilo, in uboga žival se manj zdelala, takó tudi lepši se obderžala. Prav rad hočem pervimu samotežniku, ki v Terst kamenje vozi, vso napravo za tako vprego kupiti, in mu še nekaj v denarjih poverh dati, de bi se enkrat takimu terpinčenju v okom priti začelo. Vém, de v kratkim bodo dobroto take vprege vsi, katerim je živina draga, spoznali, in se je prej alj slej prijeli, ako ravno bi jim na početku kake večí stroške, kakor dosadaj, napravila.

(Vred. Jadr. Slav.)

Pomenki in sklepi kmetijske podružnice v Planini.

(Dalje.)

Potreba živinskiga zdravnika v vsakim kantonu na deželi.

Razložil Aleks. Wilher.

Stari pregovor je: „čez zdravje ni nič.“ Alj za ozdravljanje ljudi na deželi je pri nas clo malo prevideno, za živino pa skor nič ne. Zadene tedaj kmeta, de mu kakšno živinče zbolí, nima nobene druge pomoči, kakor kar sam vé, ali kar mu kak sosed svetje, ali kak takó imenovan živinsk „arcat“ ali pa konjederec. Večidel pa, namesto pomagati, še hujši storé, kér le malo in slabo bolezin poznati zamorejo, če se še takó modre delajo.

Zató menim, de bi silno potrebno in koristno bilo, ako bi se v vsakim kantonskim poglavarstvu soseske pomenile, si izučeniga zdravnika živine najeti; za njegovo službino plačilo pa, kolikor je potreba, neke krajcarje na zemljišni davk naložiti. Če se na vsakih sto goldinarjev tega davka le 10 krajcarjev povzame, bo gotovo dovelj. Kaj storí to majhno plačilo proti velikemu dobičku in veliki dobroti, ki jo potem soseske uživajo!

Kmetijska družba naše dežele je učiliše za ozdravljanje živine in podkovanje konj v Ljubljani napravila, in vsi domorodci moramo to deželi koristno napravo na vso moč podpirati.

De se bo pa več pridnih kmečkih mladenčev v to šolo k poduku podálo, se bo le potem zgodílo, kadar bojo tam izučeni zdravniki gotovi, de bojo potem v domači deželi si svoj kruh in živež zaslužili. Ob kratkim bo imela dežela potem dovelj dobrih zdravnikov, ki bojo na podlago v živinski šoli pridobljenih podukov potem svoje lastne skušnje opirali in razjasnovali, de jim bomo zamôgli z mirnim zaupanjem svojo bolno živino izročiti. *)

C. k. licealna bukvarnica v Ljubljani.

(Dalje.)

De bi pa imenovani zavod pešati ne jel, ampak čversto napredoval, je bilo sklenjeno že prec pri osnovi bukvarnice le take bukve za očitno in občino rabo kupovati, kakoršne bodo učeniki za šolsko mladost in prijatle raznih vednost izvolili. K temu cilju in koncu si je bilo tudi tačasno visoko Ljubljansko poglavarstvo veliko zaslug pridobilo, kér je pripomoglo, de je tudi Gornjogradška bukvarnica z Ljubljansko zjedinjena bila, ktero je zgorej imenovani bukvarničar Franc Wilde po visocim ukazu 27. rožnika 1798 popisal in z licealno vredil. Kmalo potem je pričel imenik pisati, v kteriga je vse bukve upisal, ktere so do léta 1801 v Ljubljansko licealno bukvarnico prišle; bilo jih je vsih skupej 13,239 zvezkov.

Po ukazu dvorne pisarnice 23. sušca 1823 so tačasni cesar Franc I. blagovolili baron Cojzovo bukvarnico za 7000 goldinarjev kupiti in zapovedati jo z Ljubljansko zjediniti; v imenovani bukvarnici je bilo 4394 zvezkov, večidel natoroslovskih, kemijskih, rudoslovskih in pa botaniških bukev.

Memo gredé se ne moremo zderžati, de bi nekdanjiga vodja latinskih šol, gospoda F. Hladnika, mnogospoštovaniga možá in veliciga dobrotnika licealne bukvarnice, v misel ne vzeli, kateri je bil v létu 1836 Ljubljanski bukvarnici 306 terdo in 339 mehko vezanih knjig večidel natoroslovskiga in botaniškiga obsežka podaril.

*) Ta misel gosp. Wilherja je velike hvale vredna, in za služi, de bi jo vse soseske po vrednosti prevdarile. Izpeljati se lahko da, tudi na to vižo, če se več sosesk vkup vzame in na svoje stroške kakiga odraseniga človeka, ki je bistro glave in slovensko brati in pisati zna, v Ljubljansko šolo pošlje in ga potem, ko se je dobro izučil, za zdravniškiga pripomočnika vdinja. Živina je kmetovavca nar večí bogastvo, in dostikrat je en konj ali ena krava vse premoženje kakiga kmetiča. Če mu zbolí, si zamore le malokje prave pomoči iskati. So scer sém ter tjé taki ljudje po deželi, ki se z ozdravljenjem živine pečajo, brez de bi pravo vednost lastnosti in natore živinskih bolezin in lastnosti in moči zdravil imeli. Prave podlage ali fundamenta jim manjka; vsa njih vednost se opira na nektare skušnje, kterih pa še prav presoditi niso v stanu, zató kér jim potrebne podlage manjka, ki se le iz praviga znanstva živinskiga trupla in njegovih delov, iz opravi vsaciga uda v zdravim stanu, iz različnosti znaminj, ktere so bolezni vti ali uni stopnji lastne i. t. d. pridobi. Če se mora čevljár, kolár, úrar, in vsak rokodelc iz perviga učiti začeti, ako hoče dober mojster postati in ne mojsterskaza, bo vsak previden človek lahko spoznal, de tudi živino-zdravilstvo podúka potrebuje, ker je živinsko truplo precudna mašina, ktera se mora na tanjko v svojih opravih poznati. Le podúk iz perviga, po tem pa skušnja delata praviga mojstra v zdravništvu; sama učenost brez skušnje, je puhla vednost, — sama skušnja brez poduku razjasnjene glave je pa slepo poskušanje tje v en dan na dobro srečo, slepi kokoši enako, ki tudi včasih kakšno zerno najde. Vred.